

UDK 821.163.41.09 Pekić B.:821.163.6.09 Zupan V:
Željko Milanović, Slobodan Vladušić
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

VITOMIL ZUPAN I BORISLAV PEKIĆ: OD ZATVORSKOG ISKUSTVA DO ŽANRA

Književna dela *Levitana* Vitomila Zupana i *Godine koje su pojeli skakavci* Borislava Pekića narativno uobličavaju zatvorska iskustva njihovih autora na način koji je poetički blizak. Obojica autora biraju žanr svojih dela u zavisnosti od inicijalne pripovedačke situacije u kojoj se njihov junak/pripovedač nalazi, situacije koja ne obećava svojim pripovedačkim potencijalom. Ovaj rad pokazuje, s obzirom na to da i Zupan i Pekić prepoznaju da njihova dela koja problematizuju lična zatvorska iskustva ne mogu očekivati recepcijsku dobrodošlicu, kako je došlo do izbora žanra u kome se to iskustvo pomera iz ličnog u opšte a da pri tome nije napuštena perspektiva autentičnosti doživljenog.

Ključne reči: pripovedni potencijal, recepcijska dobrodošlica, esej, slovenačka književnost, srpska književnost

The literary works *Levitana* by Vitomil Zupan and *Godine koje su pojeli skakavci* (*The Years the Locusts Have Devoured*) by Borislav Pekić are poetically similar narratives of their authors' prison experience. Both authors chose the genre for their works based on the initial narrative situation in which their main character/narrator is placed, i.e., the situation that does not seem to have much narrative potential. The paper shows how Zupan and Pekić—who were both aware that their works dealing with personal prison experience cannot expect a welcome reception—selected a genre in which personal experience shifts to general, but without losing the perspective of authenticity of the experience.

Keywords: narrative potential, welcome reception, essay, Slovene literature, Serbian literature

Vitomilu Zupanu i Borislavu Pekiću su njihova zatvorska iskustva (Zupan sedam, Pekić pet godina) poslužila kao bogata autobiografska građa za nastanak prozних tekstova različitog obima ali poetički i žanrovski sličnog karaktera, iako to na prvi pogled nije uočljivo. I Zupanov *Levitana* i Pekićeve *Godine koje su pojeli skakavci* polaze od protivrečne pripovedne situacije u kojoj se nalazi glavni junak – od dugogodišnjeg zatvora u političkom društvu koje ne priznaje da zatvori postoje. Umesto zatvora, priznaje se postojanje kazneno-popravnih domova u kojima se pojedinci »popravljaju« podjednako koliko se njihova tela muče, o čemu govore obojica autora na mnogo mesta u svojim tekstovima. Fukoovo zapažanje da kažnjavanje ipak nije svedeno na preobraćanje duše, ali da se posledice teze o kazni koja pogađa dušu a ne telo, osećaju i danas obuhvata i Zupanova i Pekićeva zatvorska iskustva u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata. U oba slučaja je očigledno da se sudi »i nećemu što nije sam zločin: *duši zločinca*« (FUKO 1997: 21). Optužnica protiv Jakoba Levitana polazi od stavova o njegovom nemoralu koje potkrepljuju čak i žene sa kojima je bio, kreće

se preko pokušaja ubistva i završava u špijunaži. U Pekićevom slučaju istraga bi takođe želela da završi optužnicom za špijunažu. Dakle, u oba slučaja optužnica traži uporište koje bi potvrdilo odanost duše zatvorenika (na)stranom koje je neprijateljsko i demonsko. Levitan i Pekić su »politički« zatvorenici i kao takvi manje cenjeni od, na primer, »privrednih« kriminalaca. U vreme »opće čistoće i obnove« (ZUPAN 1983: 36) Levitanu, Zupanovom *alter ego*, sudi se zbog seksualnih perverzija i »šale« sa političarima, a Pekiću za organizovanje protiv naroda i države.

Fuko primećuje da je u sudski proces, tokom njegovog istražnog dela kao i tokom izvršenja kazne, vremenom uključen niz lica koji pored sudije odlučuju o presudi i načinu izvršenja kazne. Među tim licima je i psihijatar čija briga nije odgovornost već kažnjavanje: »na njemu je da kaže da li je subjekat 'opasan', na koji se način od njega valja zaštititi, šta učiniti da bi se on promenio, da li je celishodnije kazniti ga ili lečiti« (FUKO 1997: 24). Zupanovom junaku se tokom istrage nudi mogućnost da pristane na odlazak u ludnicu: poznati lekar, koji nije ni pregledao Levitana i zna ga samo iz skauta – potvrdio je da je reč o psihopati, što će iznova potvrditi i islednik: »kako bih inače javno govorio takve i takve stvari – i rugao se svetinjama, pravio budale od političara na tako visokim položajima?« (ZUPAN 1983: 34). Duša zatvorenika je ugrožena jer joj se ne priznaje »normalnost« koju je etablirala vlast svojim novouspostavljenim i neprikosnovenim znanjem – spas za tu dušu je obećan u samoprihvatanju njene izopćenosti, u prihvatanju samoistrage koja vodi ka porazu. Levitan odbija takvu mogućnost. Pred iskušenjem samoistrage nalazi se i Pekić koji kaže da »kakav ste čovek, *ko ste, šta ste, u stvari* [podvukao B.P.], saznajete pod istragom« (PEKIĆ 2004a: 305). Istraga je stvar duše, »neka vrsta kantara na kome je sva težina na strani islednika, a vama ostaje jedino veština ekvilibriranja, sposobnost da ravnotežu održavate upravo svojim nedostatkom – svojom lakoćom« (PEKIĆ 2004a: 306). Levitana volja za stvaranjem pomera iznad zatvora – ona ima »linije levitacije, dragi Levitane; osećaj bestežinskog stanja« koji je već uništio mnoge (ZUPAN 1983: 270). Kako spasiti dušu u zatvoru ali i posle izlaska iz njega je pitanje koje sebi postavljaju i Zupanov junak i Pekić: obojica odgovor pronalaze u stvaranju dela koje će sačuvati sećanje na zatvorske dane. Sećanje kod obojice autora pronalazi oblik u kome će najbolje biti reprezentovano, pronalazi žanr koji jedino može da sačuva dušu onog koji se seća ali i da pripovedno uobličavanje zatvorskog sveta ne izgubi ništa od svoje bliskosti sa autentičnim događanjem i onda kad izgleda, naročito kad se tekst uobličava kao esej u svom čistom obliku, da se od njega udaljava.

Levitan, taj stotruki erotoman, piše, ne samo jer je pisanje ono što najbolje zna, već i da bi ostavio knjigu koja može koristiti budućim zatvorenicima. U svom tekstu ne imenuje moćnike kao što imenuje zatvorenike i kaže da ističe samo ono što je mogao da proveri a da je sve ostalo stavljeno pod »reflektor sumnje« (ZUPAN 1983: 39). Pekićeva sećanja na zatvor, u kojima samo uspele epizode bi se mogle »u roman prepisati« je »čin duhovnog solidarisanja, unutrašnjeg saučesništva sa onima koji su, zbog istine, slobode i pravde, još u njemu« (PEKIĆ 2004a: 29).

Levitan odbija da u zatvoru piše svoju autobiografiju kao oblik samoistrage, taj omiljeni zatvorski žanr koji uprava zahteva da se piše i po nekoliko puta. On zato piše poeziju i pisma koja će postati integralni deo dela *Levitan*, žanrovski određenog podnaslovom kao »roman, koji to i nije«. Na način polihistora, Levitan ispisuje i

neku vrstu sume čovekovog znanja (filozofija, logika, etika, psihologija...), intenzivnije u vreme kad se njegov status promeni i kad se približi izlasku iz zatvora. Uspeva da iz zatvora u svet pošalje svoje knjige, koje doživljavaju čak i određenu recepciju. Sa druge strane, koristi svaku priliku da dođe do knjiga koje će čitati – među njima se nalaze i knjige dugogodišnjih zatvorenika. Na više mesta u trotomnoj knjizi *Godine koje su pojeli skakavci* Pekić citira Zupanovog Levitana i tako nastavlja intertekstualni niz među zatvorenicima, ali ne na način na koji je to očekivao Zupan koji piše roman »zatvoreničke škole« za čitaoca koji će se naći u zatvoru. Pekić ne ispunjava Levitanovo očekivanje iz prostog razloga što je zatvoren u isto vreme kad i on. Zupanov roman je pisan sa oprezom da ga ne shvate čuvari zatvora i posebno je namenjen piscima, budući da će ih »vjerojatno zatvarati (bar u nekim razdobljima) dok se ljudska priroda ne promijeni onoliko koliko ne možemo ni predvidjeti« (ZUPAN 1983: 102).

Levitana pronalazi osvetu za zatočenje u uspehu, uspeh u onome u čemu je najbolji – a to je za njega književnost, »ali ne izmišljeni, beletristički bučkuriš, nego zapis samoga života« (ZUPAN 1983: 184). Levitan kaže da svoje pripovedanje organizuje tako da ne bude predugo tako što preskače sve ono što se ponavlja i menjajući redosled događaja. Istovremeno, veruje da će njegova priča biti okvalifikovana kao pornografija jer »svijet nije zreo za istinu« (ZUPAN 1983: 102). Kad govori o svom radu na sumi znanja, pita se zašto je čitaocu postalo dosadno: »Ta ovo je najseksualnija priča na svijetu, najtvrdja pornografija: mijenjanje spolnosti u društvenost, što uvjetuje opisani rad« (ZUPAN 1983: 293). U Zupanovoj poetici erotika je izjednačena sa pisanjem, predstavlja izvor životnog elana, antirepresivno i terapeutsko sredstvo, središnju temu – ona je i »osnovni motiv i dominantna perspektiva« (ZUPAN SOSIĆ 2004: 158). Alojzija Zupan Sosić primećuje da su ranije Zupanovi romani uznemiravali čitaoce zbog reprezentovanja stvarnosti, odnosa prema komunističkoj ideologiji i opisima političkih manipulacija, kao i da je sada ta dimenzija njegovog dela izgubljena – ostala je samo erotika da privlači čitaoce (ZUPAN SOSIĆ 2004: 157). U svojim analizama društva Levitan će otkriti da je pornografija proterana iz socijalizma, odnosno da društvo čulnost proteruje u ilegalnost. Pored svih funkcija koje erotsko ima u Zupanovom delu, može se govoriti o dve ključne, od kojih bi prva bila usmerena prema spolja – ka društvu i političkoj nomenklaturi koji farisejski odbacuju erotsko (i u životu i u umetnosti, erotsko u Istočnoj i Srednjoj Evropi bilo je »oblik egzistencijalnog otpora zvaničnoj kulturi umerenog soerealizma i sovjetskog puritanizma« [BOJM 2005: 358]), dok bi druga funkcija erotskog bila usmerena ka unutrašnjosti junaka – kao potvrda i uslov stvaranja koji nisu odvojeni od telesnog (»Tjelesna želja za oplodavanjem prepletala se s društvenom željom za oplodivanjem misli« (ZUPAN 1983: 302)).

Već po objavljivanju dela *Levitana*, kritika je primetila da je reč o delu čija struktura nema dijahronu dimenziju, da je tema zatvora dostigla univerzalnost kao i da je Zupan stvorio neku vrstu zatvorskog leksikona (ZLOBEC 1983: 104). Zupanov zatvorski leksikon polazi od autobiografskog, iskustvenog i doživljenog a da pri tome nema poverenja u »model romana« (PIBERNIK 1983: 30). Dakle, Zupan ima mnogo razloga da svoje delo *Levitana* žanrovski odredi kao »roman, koji to i nije«. Jedan od njih je svakako i direktno iskazana namera da posluži kao zatvorski udžbenik budućim zatvorenicima. Levitan, svestan da se u pojedinim delovima romana upušta u analize

(na primer, demokratije u zatvoru ili života stenica koji zaslužuje veću pažnju od života mrava), reći će da to čini jer su te analize vrlo korisno znanje za zatvorenika.

Saznanje o ograničenom pripovednom potencijalu junaka u zatvoru koji tekst neizbežno vodi ka esejističkom diskursu stvara delo koje sebe ne može sa sigurnošću da imenuje kao roman, delo koje tek svojim nestabilnim žanrom može da spoji autobiografsko sa shvatanjem čovekove egzistencije kao stalno zatočene u civilizaciji koja je lažljiva i kojoj otkriće zatvora predstavlja način humanizacije čoveka. Situacija u kojoj se nalazi Levitan je protivrečna ponajviše zbog svog neobećavajućeg pripovednog potencijala, odnosno kvaliteta »koji situacije i događaje čini podobnim za pripovedanje, vrednim da se o njima izveštava« (PRINS 2011: 161). Ova situacija bi mogla, teorijski posmatrano, da pripovedanje odvede u nekoliko pravaca: ka romanu o bekstvu iz zatvora ili kriminalističkom romanu što je i bio slučaj u Zupanovom romanu *Miris čoveka* (1976). Kao i Zupan, Pekić neće propustiti da kaže kako zatvor ne obećava pripovedanje: »U ovoj selekciji, usled kratkoće obuhvaćenog vremena – 1948–1954 – izbor koji bi priču formirao nije moguć. Priča zahteva razvoj, promenu, ideju. *Godine koje su pojeli skakavci* nemaju ništa od toga« (PEKIĆ 2004a: 30). Za Zupanovog Levitana zatvor je ogledno polje na kome se »mogu proučavati sva razdoblja ljudske povijesti i uopće sva mudrost i ludost čovječanstva« (ZUPAN 1983: 127); u zatvoru je isto kao van njega sa tom razlikom što su sve pojave preglednije i lakše uočljive; zatvorski zidovi povezuju zatvorenike u narod a njegova sećanja govore o prvim godinama »zatvorske civilizacije u Sloveniji« (ZUPAN 1983: 215).

Primećujući da se društvo promenilo od vremena njegovog boravka u zatvoru, da su zanimljiva vremena prošla jer sada policija manje tuče, sudstvo je malo samostalnije, novine pišu o političkim delikventima a erotika je sveprisutna – od striptiza u barovima do pornografskih filmova u uglednim kućama – Zupanov Levitan izjednačava vladu i javnost (narodno mnjenje, sam narod) sa zatvorom i zatvoreničkim svetom govoreći da sada između njih »teče matica standarda i duše pojedinaca odnosi u bezdan menadžerske bolesti« (ZUPAN 1983: 12). Ipak, pored ovog uvida *Levitan* nije imao recepcijsku dobrodošlicu jer, kako beleži Alojzija Zupan Sosič, mogao je da se pojavi još 1973. godine (prvo izdanje je objavljeno 1982) kada je Zupanu isplaćen honorar za ovu knjigu (ZUPAN SOSIĆ 2004: 172). Međutim, Zupanova možda naivno-optimistična slika delimično promenjenog društva u kome se očekivao njegov »roman, koji to i nije« kao i njegova prolegomena zatvorske enciklopedije dobiće epilog u Pekićevom delu koje će se pojaviti u vremenima zanimljivim na drugi način, delu koje je još u većoj meri okrenuto eseju i čiji završetak čini upozorenje budućem istoričaru da silueta usamljene sive građevine pred njim, ako ne pazi šta radi, predstavlja njegovu buduću kuću, odnosno zatvor.

Prvo poglavlje svojih memoara o hapšenju i petogodišnjem boravku na robiji, Pekić posvećuje, savim neočekivano, arheološkom nalazištu u mesta Sutoon Hoo. Opis skromnih ostataka groblja iz V veka nove ere, koji se tek uz pomoć visoke tehnologije mogu sačuvati u dodiru sa modernim vazduhom, poslužiće Pekiću kao metafora nesigurnosti našeg istorijskog znanja. Postmoderna skepsa u *Godinama koje su pojeli skakavci* ne iznanađuje poznavaoca Pekićevog opusa: sa njom smo se sreli sadamdesetih godina u sotiji *Kako upokojiti vampira* koja predstavlja gotovo sistematski napad na istorijske nauke. Novina koju donose memoari jeste u tome što je sumnja u

mogućnost istorijskog znanja sada povezana i sa kritikom monolitnog subjekta. Pekić u prvom poglavlju memoara piše da je čovek pre »zajednica ličnosti nego ličnost« odnosno »pre družina nepodudarnih krivaca kožom osuđena na isti zatvor nego jedinka koja većitu robiju izdržava u samici svog duha i svoje kože« (PEKIĆ 2004a: 16). Jasno je da ovako shvaćen subjekt ne može raspolagati sigurnošću u ispisivanju memoara, odnosno uspomena, te da se naratološka podela na doživljajući i pripovedajući subjekt ovde još više radikalizuje. Služeći se metaforom Vinamula – polimera koji sprečava uništavanje tragova groblja u dodiru sa vazduhom – Pekić nam sugerise da je piščev Vinamul zapravo selekcija dnevničke građe. Dakle, uz pomoć selekcije građe pisac izvlači jednu liniju prošlosti kojoj daje čvrstinu u dodiru sa sadašnjošću, i tako omogućava da se o toj prošlosti nešto zna. Istovremeno, na taj način Pekić sugerise da njegove uspomene koje slede ne mogu biti shvaćene kao istina prošlosti već pre kao jedna od mogućnih istina, kojoj je veštački dato prvo prvenstva: tačnije rečeno, u žanrovskom smislu, njegov dnevnik će biti manje dnevnik a više roman. Pekić to decidirano sugerise čitaocu: »Imajući sve ove rezerve na umu, predlažem da se i ovaj Dnevnik shvati manje kao dokument o piscu, pre kao roman o njemu, neka vrsta romansirane biografije, tek tu i tamo u realnost usađene« (PEKIĆ 2004a: 20).

Pekićevo distanciranje od dnevničkog/memoarskog žanra, nema samo uporište u samoj fiktionalnoj prirodi istorijskog znanja. Naime, iako su dosadašnja istraživanja piščevog opusa pokazala da ono zauzima poziciju na razmeđu moderne i postmoderne književnosti, možda bi ipak njegov postmoderni stav prema ne(mogućnosti) istorijske istine trebalo posmatrati ne toliko u kontekstu njegove odanosti duhu vremena, koliko u okviru njegove lične sudbine. U tom smislu važna je fusnota br. 7 *Godina koje su pojeli skakavci* jer u njoj Pekić, citirajući jedan svoj intervju, navodi specifični položaj njegovog robijaškog iskustva tako što ga upoređuje sa iskustvima Golootočana:

Goli otok nije naš jedini zatvor. Ni u drugim zatvorima tog vremena, nije vladao baš švedski sistem izdržavanja kazne. Ali se o tome ne govori. Govori se samo o Golom otoku. Možda se ljudi koji su bili sa mnom u regularnom zatvoru neće složiti, no ja mislim da je to prirodno. Najpre stoga, jer se Golootočani i oni koji su ih tamo slali, *slažu da je nama i bilo mesto u zatvoru (njima naravno nije)* [podvukao B. P.], a zatim što je ta epizoda deo partijske istorije, neprijatan, ali deo. A šta smo i ko smo mi? I kao tema i kao sudbina na dubrištu smo istorije. A ko se brine za ono što je pozadi, daleko i iza kuće (PEKIĆ 2004a: 29).

Iz ove Pekićeve napomene može se naslutiti drugačiji razlog zašto se Pekić distancira od pisanja dnevnika, odnosno memoara: zato što njegovo zatvorsko iskustvo nije iskustvo koje može da računa na recepcijsku dobrodošlicu. To iskustvo, paradoksalno, udružuje Golootočane i njihove islednike u smislu da ga ni jedni ni drugi ne žele: ne žele ga ni čitaoci, jer u sistemu partijske istorije za to iskustvo nema mesta i oko toga vlada konsenzus. Konsekventno tome, to zatvorsko iskustvo moralo je postati nešto drugo, da bi moglo da preskoči recepcijsku prepreku koja ga je čekala u zasedi.

Opisana recepcijska situacija uticala je, pored skepse u pogledu istorijskog znanja, na poetičku transformaciju ranijih Pekićevih pisanja o vlastitom zatvorskom is-

kustvu. Ta ranija pisanja predstavljaju njegove dnevničke beleške iz 1948–1954. kao i prvi izbor iz te građa koji je pisac štampao pod nazivom *Tamo gde loze plaču* iz 1984. godine. Tim izborom je upravljala želja za pričom. Pekić piše »Nisam, međutim, odoleo iskušenju da ga [dnevnik iz 1948–1954] naročitom selekcijom formiram kao priču koja nešto znači ...[podvukao B. P.]« (PEKIĆ 2004a: 30) Na prvi pogled, čini se da pretvaranje iskustva u priču već odgovara transformaciji memoara u roman. Međutim, to je samo prva faza u poetičkoj transformaciji građe putem koje pisac nastoji na nađe čitaoca, na isti način na koji junak (njegovu doživljajno ja) nastoji da nađe pisara za svoje nikom potrebne uspomene.

U *Godinama koje su pojeli skakavci* priča ustupa mesto eseju. Pekić više ne datira celine i tako napušta hronološku organizaciju građe. Umesto nje, pisac se drži nečega što naziva unutrašnjim ili sadržajnim sledom, koji je suprotstavljen spoljašnjem, formalnom, odnosno hronološkom sledu. Jednostavnije rečeno, u *Godinama koje su pojeli skakavci* dominira esejistička struktura koja je organizovana nalik na enciklopedijske odrednice. To znači da je u strukturi Pekićevog teksta moguće rekonstruisati odrednice jedne sveopšte zatvorske enciklopedije.

Ovakva esejističko-enciklopedijska organizacija građe suprotstavljena je narativno-dnevničkoj organizaciji po tome što se zatvorsko iskustvo junaka daje kao nešto što je odjednom dato, a ne tek naučeno. *Godine koje su pojeli skakavci* dakle, ne žele da budu bildungs roman zatvorskog života. Pa ipak, u prvoj knjizi pod nazivom »Isleđenje ili samoisleđenje« *Godine* se najviše bliže upravo takvom načinu kazivanja usled činjenice da je ta prva knjiga utemeljena na dnevničkim beleškama objavljenim pod imenom *Tamo gde loze plaču* – u kojima dominira, kao što smo to već napomenuli – Pekićeva namera da dnevničku građu oblikuje kao priču (a ne kao esej). Stoga se baš tu najdramatičnije ukrštaju želja za pričom i želja za enciklopedijskom generalizacijom vlastite sudbine, te tako čitalac prisustvuje neprekidnom cepanju priče unutar koje se interpoliraju kraći komentari (dati u zagradama) i duži komentari smešteni u fusnote koje nekada zauzimaju i čitavu stranicu teksta. Na delu je nešto što bismo metaforički mogli nazvati sudarom između »egzistencije« junaka (za koju je zainteresovanoa priča) i »esencije« onoga što mu se događalo (čemu teži esej). Taj duel je rešen pobedom eseja koji dominira u narednim knjigama *Godina koje su pojeli skakavci*.

Dominantni enciklopedijsko-esejistički tip pripovedanja omogućava Pekiću da lično iskustvo sa đubrišta istorije premesti u centar zatvorskog iskustva. Uz pomoć intertekstualnog pripovedanja on to iskustvo pretvara u tačku u mreži totalnog zatvorskog iskustva kome pripadaju, u idealnom slučaju, svi zatvori sveta u svim epohama sveta.

Tako se u horizontu Pekićeve enciklopedije zatvorske civilizacija pojavljuje i Zupanov *Levitani*, za koga Pekić eksplicitno tvrdi da je »sjajan« (PEKIĆ 2004a: 149). Nedvosmisleni vrednosni sud ospoljava se u činjenica da je Zupan jedan od najčešćih Pekićevih »sagovornika« na stranicama *Godina koje su pojeli skakavci*. Intertekstualna pozivanja na Zupana prisutna su u tematizovanju pitanja mogućnosti i volje za bekstvom (PEKIĆ 2004a: 70), komparacije zatvora na teritoriji Srbije i Slovenije (PEKIĆ 2004a: 121, 149), držanja na robiji (PEKIĆ 2004a: 251) karakterologija robijaškog života (PEKIĆ 2004c: 333, 370). Ta vrsta intertekstualnog srastanja Pekićevih

Godina za Zupanovog Levitana nije uzrokovana samo zajedničkim robijaškim iskustvom dvojice pisaca, već, što je možda još i važnije, nedvosmislenom i autopoeitički osveštenom sumnjom u tradicionalno romaneskno pripovedanje. Upravo zato što roman nije dovoljan da obuhvati iskustvo robije, i Zupan i Pekić ga prevazilaze hibridnim žanrovskim rešenjima. Pekić kreće ka eseju, odnosno enciklopediji a Zupan ka leksikonu zatvorskog života, odnosno ka svojevrsnim antropološkim studijama zatvorske civilizacije, nadilazeći tako vremensku oročenost autobiografskog pisanja kao i sumnju u sigurnost svakog sećanja koje bi da se legitimizuje kao istorijska verodostojnost.

IZVORI I LITERATURA

- Svetlana BOJM, 2005: *Budućnost nostalgije*. Beograd: Geopoetika.
- Mišel FUKO [Michel FOUCAULT], 1997: *Nadzirati i kažnjavati: Nastanak zatvora*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Borislav PEKIĆ, 2004a: *Godine koje su pojeli skakavci: Uspomene iz zatvora ili antropopoeja (1948–1954) I*. Beograd: Solaris.
- , 2004b: *Godine koje su pojeli skakavci: Uspomene iz zatvora ili antropopoeja (1948–1954) II*. Beograd: Solaris.
- , 2004c: *Godine koje su pojeli skakavci: Uspomene iz zatvora ili antropopoeja (1948–1954) III*. Beograd: Solaris.
- France PIBERNIK, 1983: *Čas romana: Pogovori s slovenskimi pisatelji*. Ljubljana: CZ.
- Džerald PRINS [Gerald PRINCE], 2011: *Naratoški rečnik*. Beograd: Službeni glasnik.
- Marijan ZLOBEC, 1983: Vitomil Zupan, *Levitana*. *Sodobnost* 31/1. 104–06.
- Vitomil ZUPAN, 1983: *Levitana*. Zagreb: Globus.
- Alojzija ZUPAN SOSIĆ, 2004: Pregibanje okrog telesa. *Slavistična revija* 52/2. 157–80.

SUMMARY

Vitomil Zupan and Borislav Pekić describe their prison experience in narrative texts that differ in form but are similar in genre and poetical nature, even if that is not immediately apparent. The paper attempts to show how Zupan's *Levitán* and Pekić's *The Years the Locusts Have Devoured (Godine koje su pojeli skakavci)* recount the main points of their narrators' prison experiences (judicial investigation, verdict pronouncement, sentence execution) and how the authors select the genre for narrating that experience. Since in both cases the prisoners' souls have also been judged, both Zupan and Pekić attempt to save their souls by selecting the genre in which narrative adaptation of reality will not lose its authenticity even when it takes shape of an essay in its pure form. Zupan and Pekić know that an imprisoned hero has a limited narrative potential and that such a situation inevitably leads the text into an essayistic discourse, hence Zupan's text cannot with certainty be called a novel, but it is seen as a work of unstable genre that merges autobiography with a perception of human existence that is constantly trapped in mendacious civilization, to which a discovery of prison represents a way of humanizing people. Pekić also knows that imprisonment is not conducive to narration and distances himself from the genre of diary/memoirs. Precisely because a novel is not sufficient to convey the experience of imprisonment, both Zupan and Pekić transcend it by using hybrid genre solutions. Pekić selects the essay, or rather, encyclopedia, whereas Zupan compiles a lexicon of imprisoned life, i.e., a kind of anthropological study of prison civilization, overcoming the limited time span of autobiographical writing as well as doubts about the safety of any memory that might be legitimized as historically credible.